

škpt. Stanislav Sousedík

Svět, ve kterém jsem žil

TRITON

TRITON
Praha / Kroměříž

škpt. Stanislav Sousedík

**Svět,
ve kterém
jsem žil**

Stanislav Juhaňák – TRITON

© PhDr. Stanislav Sousedík, 2014
© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2014
Photos © Stanislav Sousedík, 2014
Cover © Renata Brtnická, 2014

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,
Vykáňská 5, 100 00 Praha 10
www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7387-748-4

Úvodní slovo

Vydávám první díl memoárů svého otce, štábního kapitána Stanislava Sousedíka (1897–1974), nazvaných „Svět ve kterém jsem žil“. Otec začal psát své paměti na mou prosbu asi r. 1964. Pracoval na nich zprvu rychle, později zpomalil a ukončil svou práci (proměňující se mu pod rukama čím dále více v kroniku právě či nedávno prožívaného) rok před svou smrtí, v r. 1973. Stačil ještě nechat svůj objemný rukopis přepsat na stroji, strojopis s několika kopiemi zběžně opravit a nechat svázat.

Z jedné takové kopie jsem pořídil i tuto edici. Provedl jsem v textu jen několik drobných úprav, text však prošel v nakladatelství Triton obvyklou jazykovou úpravou. Ta byla provedena citlivě, takže v textu zůstaly pietně zachovány otcovy stylistické zvláštnosti, občasné germanismy a další různé odchylky od dnes platné spisovné normy (i ony jsou svým způsobem svědectvím o „světě, v němž žil“). Čtenář při četbě často narazí na odkazy na přílohy. Jedná se o dokumenty, jež lze snadno dohledat v archivu, který je prozatím ve vlastnictví rodiny. Povzbuzen nakladatelstvím připojil jsem k edici určitý počet dobových fotografií. Jejich úkolem je zpřítomnit čtenáři podoby (příp. vývoj podob) osob dnes již vesměs dávno zesnulých, o nichž se v memoárech jedná, a předvést někdy, nakolik to bylo možné, i dějiště, na němž se naplňovaly jejich osudy. Otec se ve svém vyprávění obešel bez poznámek pod čarou. Veškeré takto umístěné vysvětlivky pocházejí ode mne.

Rád bych připojil několik poznámek o kulturně-historickém významu otcových memoárů, o otcově vypravěčském a spisovatelském umění, v jeho schopnosti výstižně charakterizovat osoby a události atd. Upouštím však od toho, protože vím, že toto není úkolem editora, obzvláště v případě, kdy je jím milující syn. Nechť tedy tyto memoáry svědčí o osobě svého autora i o světě, v němž žil, samy.

7. května 2013

PhDr. Stanislav Sousedík

K druhému vydání

První vydání části memoárů mého otce, špkt. Stanislava Sousedíka, vyšlo jako soukromý tisk v počtu několika desítek exemplářů. Čtenáři, jimž se tyto vzpomínky dostaly do rukou, byli jejich četbou vesměs pozitivně zaujati. Za této situace se na mne obrátil MUDr. Stanislav Juhaňák, majitel nakladatelství Triton, s návrhem na vydání otcových memoárů běžným způsobem. Jeho nabídku jsem rád přijal.

Toto druhé vydání se co do podstaty nijak neliší od prvního. Text prošel pečlivou redakční korekturou, kterou provedla paní dr. Olga Baranová: její zásluhou byla z textu vymýcena řada drobných pochybení. Nepatrnými úpravami (hlavně vypuštěním plynulou četbu rušících odkazů na listinné doklady) se text více přiblížil zájmům a potřebám běžného čtenáře. Druhé vydání bylo rovněž doplněno řadou fotografických a jiných příloh, jejichž zdařilou reprodukci provedla firma Koršach – Vladimír Vyskočil.

Děkuji všem výše jmenovaným a spolu s nimi i čtenářům prvního vydání, neboť svým zájmem a doporučeními přispěli k této jeho reedici.

28. 11. 2013

PhDr. Stanislav Sousedík

Obsah

Úvodní slovo	5
K druhému vydání	6
Moji předkové	10
Sousedíci	10
Kollorosové	12
Limanowa a sourozenci mojí maminky	15
Můj otec	17
Moje první souvislé vzpomínky	17
Leszczków	19
Varšava	23
Opět Limanowa	26
Plzeň	27
Náš dům	29
Otec a jeho práce	31
Obecná škola	39
Motýli	40
Astronomie	44
Naše krajina	45
Gymnázium	46
Kadetka, K.u.K. Artillerie – Kadetten-Schule	49
Pan Demeček	52
Tak a zase kadetka	54
Kollorosové – rodiče mojí maminky	56
Náš dům v Hradišti	60
Definitivně kadetka	61
Duch kadetní výchovy	66
Můj vnitřní život v kadetce	73
Tak nám zabili Ferdinanda	77
Pevnostní dělostřelec	81
Moje politická aféra	82
Jak jsem se dostal poprvé do arestu	85
Ausmusterung	90
Dovolená před nástupem do života	95

Jedu bojovat	97
Italské tažení a 12. bitva na Soči	99
Jde do tuhého	103
Postup do Friaulska	110
Akce Col Moschin a bílá tabule	123
Porážka – ústup – rozklad	126
Československá republika	143
Příjezd domů	143
Osvobozenecká legenda	145
Nastupuji k dělostřelectvu v Plzni	146
Jedu bojovat na Slovensko	150
Byl jsem hostem hraběte Palugyaie	153
Armáda se začíná organizovat	156
Zvolen – čardáš a Maďaróni	157
Rozvinul jsem budovatelskou činnost	159
Velitelem pancéřového vlaku	163
Banská Bystrica – Plzeň – Bratislava	163
První nováčci naší republiky	166
Dělostřelecké měřičství	167
Litoměřice – kurz dělostřeleckého měřičství	169
Mobilizace	172
Můj bratr Albín	183
Olomouc	186
Francie	187
Důstojník pro zvláštní úkoly	192
Moje maminka	196
1927 – naposledy Olomouc	198
V Praze ve Vojenském technickém ústavu (VTÚ)	206
Moji představení a přátelé	207
Další pokračování mé práce ve Vojenském technickém ústavu	211
Rodina Zedníků	218
Svatba	225
T. G. M.	228
Dopustil jsem se vojenské velezrady	231
Fotopříloha	240

Škpt. Stanislav Sousedík kolem r. 1930.

Moji předkové

Sousedíci

Můj dědeček Josef Sousedík se narodil roku 1829 a zemřel ve vysokém věku 86 let. Žil ve Zlíně jako zámožný a všemi vážený měšťan ve velkém vlastním domě na náměstí. Měl rozsáhlé zemědělské hospodářství, velký, desetihektarový sad na břehu Dřevnice – Cigánov a zabýval se též živnostenskou výrobou povidel a pálením slivovice. Než se rozšířily železnice, přilepšoval si v zimních měsících i povoznictvím a vozil do Vídně sůl dobývanou ve Veličce u Krakova. Ve Vídni si našel odbytiště i pro povidla, která se tam dobře zavedla a těšila výborné pověsti. O všestranné podnikavosti stařečka svědčí i to, že když se některý rok na Vizovicku švestky neurodily, tak dokupoval sušené švestky v Bosně, a ty pak rozvařoval na povidla. A to jen proto, aby vyhověl svým zákazníkům.

Moje babička, stařenka Kateřina, rozená Minaříková, zemřela asi v sedmdesáti letech na obyčejnou, ale špatně ošetřovanou kýlu, kterou si uhnala při zabíjačce, když pomáhala zvednout necky s vypařeným prasetem.

Po její smrti dědeček žil ještě mnoho let jako vdovec na dobře zajištěném výměnku. Ponechal si mimo jiné užitek z Cigánova, který připadl po jeho smrti mému otci. Náš staříček zažil začátky přerodu idylicky klidného venkovského valašského městečka Zlína na velké moderní průmyslové město. Nepatrně k tomuto neštěstí Zlína přispěl sám tím, že Tomáši Baťovi, zakladateli zlínského velkopřůmyslu, půjčil nějakou částku do začátků. Když v roce 1915, tedy za první světové války, staříček zemřel, tu nad jeho hrobem řekl pan

farář, že vlastně pochovává posledního zlínského měšťana. A byla to pravda. Po skončení první světové války v roce 1918 převzal již správu Zlína finanční kapitál, reprezentovaný starostou Baťou, a Zlín rychle šel cestou pokroku k proletarizaci.

Můj otec Karel byl druhorozeným synem. Josef, jeho bratr, byl starší a převzal podstatnou část dědictví. Karel se sestrou Ludmilou byli vyvěněni, tzn. že dostali nějaké peníze jako odbytné, jak se tehdy říkalo. Josef měl čtyři syny: Lumíra, Slavoje, Josefa a Stanislava. Všichni za války skoro současně narukovali a byli právě na frontě, když jim zemřela matka Tereza, rozená Kašpaříková. Dědictví upadalo, Josef se prý rozpil a po válce synové celý majetek rozprodali a o výnos se rozdělili. Lumír si zařídil velký koloniální obchod ve Zlíně na náměstí, Slavoj byl učitelem na měšťance, Josef si koupil na Slovensku zbytkový statek (vznikaly při pozemkové reformě) a Stanislav, můj jmenovec – ani nevím, čím vlastně byl. Zemřel jako první, poměrně mlád. Celá tahle větev neměla vyvinutý rodinný smysl, neudržovali mezi sebou, tím méně s námi, styk, a proto toho o nich víme velmi málo. Pravnuk staříčka, můj syn Staša navštívil jednou, krátce před jeho smrtí svého strýce Lumíra ve Zlíně. Návštěva se uskutečnila u bývalého nakladatele a tiskaře Siegla, který měl za ženu Lumírovu dceru. Siegl byl pravým opakem všech potomků Josefovy rodinné větve. Sbíral rodinné památky, vypracoval rodokmen rodiny a píše prý také paměti.

Můj otec studoval gymnázium v Přerově. Myslím, že to tam však nedotáhl až k maturitě a že někdy v septimě přešel na Zemský pomologický ústav v Tróji.¹ Speciální pomologické vzdělání ho mělo nasměrovat k tomu, aby jednou ve Zlíně převzal Cigánov, hlavně však obor zpracování ovoce. Než život často jde jinými koleji, než které plánují rodiče starající se o zabezpečení svých dětí. Otec se spřátelil v Přerově se svým spolužákem Karolem Kollorosem, synem českého

1) Tento ústav měl sídlo v zámečku v Tróji u Prahy. Studium na něm trvalo 11 měsíců.

pivovarníka v Haliči.² Kolloros otce jednou pozval na prázdniny k rodičům do Radiszówa v Haliči. A právě tam se otec poznal s jeho sestrou Marií. Mladí lidé se do sebe zamilovali, no a byla z toho po čase svatba.

Kollorosové

Tatínek mé maminky Marie – Albín Kolloros – byl vyučený český sládek, pocházející z Dobrovic u Mladé Boleslavi, kde jeho otec také vedl pivovar. Albín, jak tehdy bylo zvykem, šel po vyučení na vandr, na zkušenou do světa. Přišel do Haliče, kde začal časem pracovat jako sládek na panském pivovaře v Jasczórowé. Dařilo se mu tam výborně, inu kde se pivo vaří, tam se dobře daří – a tam se mu také narodila dceruška Marie, moje pozdější maminka (1874–1954). Albín Kolloros měl šest dětí, nejstarší byl syn Karol, po něm se pak narodila maminka, Albín, Rudolf, Anna, které se po polsku říkalo Andzia, a nakonec Adélka. Vypisuji je zúmyslně, neb osudy všech byly velmi zajímavé a staly se předmětem mnoha hovorů a úvah mých rodičů, které jsem se zájmem sdílel. Ba sdílel jsem nejen hovory, ale částečně i osudy, tragické osudy těchto mých tet a strýců.

Dziadzin (čte se polsky džacin), tedy dědeček Kolloros, byl muž neobyčejně kultivovaný, vysokých mravních zásad, bezvadného společenského vystupování, byl pravým mužem viktoriánské doby. Poněvadž byl výborným odborníkem a vařil všude, kam přišel, výtečné pivo, měl úspěch a vbrzku si sám mohl pronajmout pivovar v Radiszówě. Zde začal postupně shromažďovat majetek, který se časem měl stát základem odvážného kroku směřujícího k vybudování vlast-

2) Halič (rozkládající se dnes na území Polska a Ukrajiny) byla po rozdělení Polska na sklonku 18. století součástí rakousko-uherské říše (tvořila severní, resp. severovýchodní část tzv. Předlitavska). Kollorosové žili tedy v prostředí národnostně převážně polském, ovšem stále ještě v hranicích říše, z níž pocházeli.

Parní pivovar Albína Kollorose ve Skawině u Krakova v 90. letech 19. století. Obytný dům vlevo je rodištěm autora memoárů. Budova pivovaru dosud stojí, dnes je však obklopena městskou zástavbou.

ního, moderního pivovaru. K uskutečnění toho plánu došlo ovšem o něco dříve, než si dědeček přál. Nájem v Radiszówě mu byl kvůli intrikám tamějšího plebána (faráře), se kterým babcia (čte se polsky babča), tedy babička, dobře nevycházela, odňat. Dziadzin, třebaže kapitálově ještě ne dostatečně připraven, se pustil ve Skawině do výstavby velkého, moderního parního pivovaru. Musel však pracovat s úvěrem, a to se stalo jeho zkázkou. Největší polský, lépe haličský, pivovar v Okocimě totiž s nelibostí pozoroval vzrůst české konkurence, které nemohl dost dobře jakostí své produkce čelit, a ve vhodném okamžiku skoupil od polských Židů všechny směňky, zablokoval úvěr a přivedl pivovar do konkurzu. Ten dopadl nakonec velmi čestně. Díky přispění celé rodiny byla pasiva zcela pokryta aktivy. Pivovar ale nebylo možné udržet a přešel do rukou konkurence.

U pivovaru, který se nacházel blízko Krakova, byla vybudována také dobře prosperující pekárna, která zásobovala Krakov českými rohlíky a houskami, tehdy tam vůbec neznámými. Můj otec se vlastně přiženil do tohoto podniku, který byl předvídavě zřízen právě pro něho jakožto nastávajícího zete a do kterého také otec vložil veškeré peníze, které dostal od staříčka jako odbytné. Přirozeně, po likvidaci pivovaru,

k němuž pekárna patřila, o svůj vklad přišel a byl se svými dětmi, které se narodily ve Skawině, odkázán sám na sebe.

Dziadzin Kolloros zůstal i v Polsku uvědomělým Čechem. Byl starostou českého Sokola v Krakově³ a svoje děti posílal do Čech na studie. Moje maminka byla dána na výchovu do kláštera Uršulinek na Národní třídě v Praze, Andzia do Peťingen v Olomouci, Karol studoval gymnázium v Přerově, atd. Nejmladší děti se však již těmto snahám odcizovaly, polonizovaly se a začínaly podléhat polskému prostředí, jehož společenskou úroveň přeceňovaly tak, že se na přirozené zdravé české poměry, nenadnášené fantazií, nýbrž nesené zdravým životním realismem, dívaly spatra.

Opominul jsem se snad zmínit, že babcia Kollorosová, křtěná Klaudya, pocházela také ze Zlína, kde její rodiče Sajbrtovi vlastnili Horní mlýn. Jak a kdy se seznámila s dědečkem nevím, ale jistě to byl i její vztah ke Zlínu, který byl mj. popudem k pozvání studenta Karla Sousedíka na prázdniny do Polska.

Polský život se podstatně lišil od onoho skromného, pracovitého a šetrného způsobu života ve Zlíně a v Čechách vůbec. Poláci té doby byli nesmírně pohostinní, velmi často až nad své hospodářské možnosti, navštěvovali se, tvořili „tovaryšstva“ (společnosti), svátky slavili s procovskou okázalostí, a když nebyly peníze, tož na dluh, Žid vždy ochotně půjčil. Pejzatými Židy v černých usmolených kaftanech, kteří všechno obstarali, všechno zařídili, každému nabízeli k deco, byla Halič zaplavena. Bylo jich tam snad víc než samotných Poláků.⁴

Můj otec měl dva syny. Nejprve se narodil Albín (= Binek) a o dva roky později, přesně 25. srpna 1897, jsem se ve Skawině narodil já, tedy Stanislav.

3) S působením A. Kollorosa ve Skawině souvisí i vznik zdejšího Sokola, jenž existuje dodnes a jehož členové hráli mj. důležitou úlohu v protinacistickém odboji za druhé světové války.

4) To je ovšem silná nadsázka. Podle dobových statistických údajů tvořili Židé zhruba 10 % haličského obyvatelstva.

Skawina, neblahá Skawina s blízkým Krakovem, který prý měl svými společenskými nároky, jimž měla hlavně babcia nějak zvláště vycházet vstříc, neblahý vliv na o novou existenci bojujícího pivovarníka, podnikatele začátečníka, ona Skawina, ke které se pojí moje první životní vzpomínka. Šel jsem jako sotva žvatlající mrně z pekárny přes pivovarský dvůr k babičce. A tu se proti mně vyřítil beran, kus živého inventáře babičky, který měl povolení volného pohybu. Beran mne porazil a začal mne rohy převalovat v prachu dvora. Na můj srdcervoucí jekot se ovšem ihned sběhlo půl pivovaru a já byl těžce zboulovaný přenesen domů. Beran byl téhož dne popraven, ale já se na to dodnes pamatuji, vím, že jsem měl červenou zástěru a že jsem při tom beraním kutálení po dvoře najednou přestal řvát, přestal jsem všechno vnímat a ztratil jsem vědomí.

Limanowa a sourozenci mojí maminky

Tož po skawinské slávě šel dědeček zase jako sládek do panské služby, tentokrát k šlechtici Mars-Noga do Limanowé.⁵ Měl tam na tehdejší časy velmi pěkné příjmy – šedesát zlatých měsíčně, navíc z každého vystaveného hektolitru deset krejcarů a jako deputát byt, zahradu, pivo, mláto, brambory, petrolej, svíčky a nějaké obilí. Záhy se mu podařilo zvednout výstav piva z několika málo tisíc hektolitrů na osmnáct až dvaadvacet tisíc hektolitrů ročně. A tak se mu pěkně žilo, chovali si hodně drůbeže, dvě prasata, měli pětipokojový byt – krásně (viktoriánsky) zařízený, kde v salonu Andzia hrávala až virtuózně na fortepiano. Syn Karol byl již z domu, Albín také, oba někde sládkovali, Marie byla vdaná. S Rudolfem však byly potíže a Adélky více neměli. Nejmladší dceruška zemřela, když jí bylo asi deset let. Měla ráda mléko a dostala darem od rodičů – myslím, že to bylo ještě v Radiszówě, tedy před Skawinou, svoji krávu.

5) Limanowa je dnes okresní město ležící vzdušnou čarou asi 80 km severně od nejvyššího pásma Vysokých Tater.

První nadojené mléko vždy ráno pila k snídani ještě nepřevařené, kráva však byla želbohu tuberkulózní a Adélka podlehla nákaze. Když umírala, žádala, aby z peněz stržených za její krávu byly zakoupeny zlaté hodinky a aby je tatínek, tedy můj děd Kolloros, stále nosil. To se také stalo a ty hodinky zdědil pak můj bratr Binek, který je dodnes uchovává jako rodinnou relikvii.

S Rudolfem si možno říci osud zahrál ještě hůře. Po maturitě na krakovské reálce byl odveden k vojsku a nastoupil do jednoroční důstojnické školy v Krakově. Maturanti tehdy sloužili pouze jeden rok – tzv. jednoročáci – a ze školy vycházeli s nejvyšší poddůstojnickou nebo nejnižší důstojnickou hodností (kadetaspiranti). Jinak trvala prezenční, jak se teď říká základní, služba tři roky. Při nějakém cvičení Rudolfův kůň uklouzl na náledí a svalil se. Rudolf už nestačil seskočit a dostal se pod koně, který, když se vzepjal, přišlápl Rudolfovi nohu kopytem v kotníku a zle mu ho pohmoždil. Rudolf se dostal do vojenské nemocnice, kde mu chtěli dolní část nohy amputovat. Rudolf to nepřipustil a prohlásil, že stane-li se to, skončí sebevraždou. Dziadzin ho od vojáků převzal a dal ho do civilní krakovské nemocnice, kde sice operace – jedna dražší druhé – stíhala operaci, ale nakonec Rudolfa jen s povrchově zahojenou nohou propustili domů, to již do Limanowé. Nákladné ambulantní léčení pokračovalo mnoho a mnoho let, pomoc se hledala všude a nakonec ho léčil vesnický přírodní bylinkář. Rána však stále hnisala a zůstávala otevřená. Rudolf sice mohl se zvláštní ortopedickou botou a o holi trochu chodit, ovšem jen málo, aby se zesláblá noha příliš nenamáhala. Celou dobu žil u svých rodičů v Limanowé. Po jejich smrti byl však již odkázán jen sám na sebe, a nastoupil tedy na místo bankovního úředníka v Krakově. Ovšem stále slábl a do nohy dostal kostižer, tuberkulózu kostí. Tuberkulóza pak pozvolna začala zachvacovat celý marným bojem vyčerpaný organismus a Rudolf nakonec přijel umřít k mým rodičům do Plzně. Byl jsem tehdy tercián, ale o tom všem budu ještě později vyprávět. Rudolf byl ohromný fešák, elegán každým coulem, hezký, vtipný

chlapík, velmi společenský a mne, kdykoliv jsem byl v Limanowé, jako malého chlapce moc a moc škádlil a dopaloval. Jinak nám oběma klukům byl vzorem „kavalera“.

Můj otec

1902

Můj otec se po různých trampotách, jež ho potkaly po odchodu ze Skawiny, v roce 1900 stal ředitelem továrny na zpracování ovoce ve Třebenicích v Čechách. Tam jsme žili až do roku 1902, kdy otec z důvodů mi neznámých toto místo opustil. Po krátkém přechodném pobytu v Praze, kde jsme bydleli v Jablonského ulici na Vinohradech a kde jsme také v roce 1902 strávili vánoční svátky, se naše rodina rozdělila. Otec přijal místo, opět jako ředitel továrny na zpracování ovoce, v Leszczówie (čte se polsky Leščkově) u Sandoměře v ruském Polsku.⁶ Poněvadž tam jel vlastně do neznáma, bylo rozhodnuto, že maminka s námi dětmi pojedje zprvu k bábi do Limanowé, než otec uvidí, co a jak, a zahnízdí se v Leszczówie.

Moje první souvislé vzpomínky

1903

V Limanowé jsem začal chodit do školy. U Kollorosů se mluvilo polsky, a tak jsem si polštinu dobře osvojil ještě dříve, než jsem vstoupil do první třídy. Mojí nejmilejší zábavou tehdy bylo vystříhovat si z archů, které tehdy stály 1 krejcar kus, vojáky, podlepovat je a zhotovovat jim podstavečky. Vojáky jsem seřazoval do útvarů, sváděl s nimi bitvy a konal přehlídky. Sotva jsem se jakžtakž naučil psát, což bylo již během první třídy, psával jsem raporty, ve kterých jsem zaznamenával číselné stavy svých bojovníků. Bylo to hlavně snad moje okolí, které moje vojenské záliby podporovalo, neboť v té době vypukla rusko-japonská válka a o ničem jiném se nemluvilo.

6) Tj. v té části bývalého Polského království, která se při dělení Polska na sklonku 18. století stala součástí ruské říše. Na rozdíl od Kollorosů, kteří žili v Rakousko-Uhersku, pracoval nyní Karel Sousedík v „Rusku“.

Prarodiče špkt. S. Sousedíka, Josef (1829–1915) a Kateřina (1829–1900) Sousedíkovi.

Byla to velká senzace, někteří, ale těch bylo jen málo, drželi palec Rusům, jiní zase Japoncům, kterým však bylo mezi lidmi mnohem více přáno a obecně se těšili velkým sympatiím Poláků. Projevoval se v tom starý polsko-ruský antagonismus, neboť Poláci měli mnohé závažné důvody pro to, aby Rusy nenáviděli. Wojek (strýc) Rudolf, který uměl dobře rýsovat, nám maloval válečné lodi. Vydával se také za velkého dělostřeleckého odborníka, ač ho k tomu jeho vojenské zkušenosti příliš neopravňovaly. Prožil jsem tehdy kus příjemného vesnického dětství, s proháněčkami po sladovnách, spilkách, po

dvoře a panském parku, a já byl tehdy velký uličník. Ale jenom venku! Doma ne! Tam panoval přísný, až škrobený mrav společenského styku, bezvadného stolničení. Bylo to prostředí „einer sehr guten Kinderstube“. V domácnosti Kollorosů pracovala kuchařka a panská, byly najímány i jiné občasné výpomoci a vůbec se žilo na vysoké noze. Přicházelo mnoho návštěv, často byly pořádány společenské večere a dům Kollorosů býval středem setkávání limanowské honorace. Jak se ale dodatečně ukázalo, neukládaly se žádné úspory a na zabezpečení ve stáří se vůbec nemyslelo.

Leszczków

1904

Mezitím otec již zakotvil v Leszczkowie a mohl povolat maminku k sobě. Bylo rozhodnuto, že já pojedou s ní, zatímco můj starší bratr Binek, který se stal po překonání těžké choroby hýčkaným vnoučetem a oblíbencem Kollorosů, zůstane v Limanowé. Já jsem změnu prostředí vítal hlavně proto, že jsem se těšil na cestování – ještě i dnes jako starý chlap velmi rád jezdím vlakem. A tak jsem s maminkou o prázdninách, coby absolvent první třídy obecné školy, nastoupil pouť do Ruska. Zařízení bytu, uskladněné dosud někde u speditéra, nastoupilo cestu s námi. Měli jsme několik košů spoluzavazadel, ve kterých bylo šatstvo, kuchyňské náčiní, ale i porcelán, vše pečlivě poskládané a zabalené. Na hranicích nás sice rakouští celníci hladce odbavili, avšak běda, čekali nás ještě celníci ruští! Rusové si nechali všechny naše koše otevřít a začali všechno vyhazovat ven. Maminka byla zoufalá. Stála se mnou nešťastně u narůstající hromady věcí z prvního koše, když vtom jí nějaký občan, který vše pozoroval, dal znamení a něco jí po straně pošeptal. Maminka potom chvíli vlídně hovořila s celníkem a již za okamžik bylo vše odbaveno, další koše se vůbec neprohlížely, vše bylo „charašó“ a překvapivě hladce vyřízeno. Maminky jsem se pak ptal, co to bylo za vysoce postaveného hodnostáře, který v náš prospěch zakročil. Maminka se usmála a řekla: „Kdepak, to byl

cizí člověk, viděl ale, že se nevyznám, tak mi poradil, jak se to dělá. Ptal se, jestli jsem dala bakšiš (úplatek)? ‚Ne.‘ ‚Tak honem dejte, jinak nepojedete ani zítra.‘“ Tak jsme přišli poprvé s našimi pobratinci do styku.

Konečně jsme pak dorazili do Opatowa, kde na nás již otec čekal s kočárem a žebříňákem na zavazadla a dovezl nás do pěkného bytu u továrničky v Leszczkowie. Tam nás hned po příjezdu uvítal majitel velkostatku a továrny na zpracování ovoce, pan hrabě Pomorski, a dále pak milý krajan, hánácký správce dvorů Lukeš. Oba se od počátku snažili nám náš pobyt v Leszczkowie zpříjemnit. Lukeš, starý mládenec, býval u nás velmi častým, ba pravidelným hostem a věru, že jsme nepostrádali ničeho z toho, co se urodilo na polích pana hraběte Pomorského. Jeho zahrady zvelebil – jako vedlejší úkon – můj otec. Tchánem pana hraběte byl starý feudál Ossoliński, který mne měl velmi rád. Já byl vůbec s celou hraběcí rodinou v častém a úzkém styku. Pomorski měl jedinou dcerušku, asi tak v mém věku, a když poznal moje vychování a perfektní taktní chování, býval jsem k nim velmi často zván a mnohé dny jsem dělal malé komtese, ovšem vždy za skrytého dohledu guvernanky, společníka. Rodina Pomorských byla sice přísně patriarchální, ale zároveň i velmi liberální. Až do našeho příjezdu stolovali otec i Lukeš společně s celou hraběcí rodinou. Vařil tam francouzský kuchař, který ve volných odpoledních vypomáhal jako mistr a koštér i v továrně, kde byl otec ředitelem. Otec mi vykládal, jak jednoho pátku, kdy byl postní oběd, neb půsty se u Pomorských přísně dodržovaly, Lukeš zle na všechny zahlížel a nic si nebral k jídlu. Ossoliński si toho povšiml a Lukeš mu na jeho dotaz odpověděl, že pro něj oběd bez masa není jídlem. Ossoliński poté ihned nařídil sluhům, aby Lukešovi přinesli uzené, a zvolal: „Ten člověk těžce pracuje, a chce proto maso. Nechť ho má. Toho přeci ještě nikdy nebylo, aby někdo měl u polskiego šlachtica glód (hlad)!“ Tato poslední věta se pak stala v naší rodině okřídlenou a často používanou frází, zvláště když jsme měli hosty, kteří rozuměli špásu.

Nejbližší škola byla přímo na státní silnici v Lipníku, dobré 2 kilometry od nás. Jediné spojení tvořila málo udržovaná polní cesta. Škola měla jedinou velkou třídu, ve které sedělo asi šedesát žáků, rozdělených na čtyři třídy. Vyučovalo se celý den, střídavě po skupinách. Zatímco jedna skupina pracovala s učitelem, druhé dělaly úkoly. Vládla tam příkladná čistota, pořádek a kázeň. Učitel byl neobyčejně svědomitý a cele se nám věnoval. Byl jsem tam zařazen do 2. třídy, a když jsem po našem návratu do Limanowé nastoupil do 3. třídy, byli všichni tamní učitelé překvapeni mými znalostmi, očekávajíce, že jsem již zcela zapomněl to, co mne oni sami naučili v 1. třídě. Obědy, tj. svačiny, si děti nosily s sebou, a ač škola stála na obvodu Lipníka, nesměl ji během vyučování nikdo opustit. Byl jsem jediné „panské“ dítě a o polední hodinové přestávce jsem docházel do zvláštního pokojíku, kam mi paní učitelová, aniž se mnou kdy promluvila, vždy přinášela sklenici horkého čaje. Do školy mne vozili, tj. Lukeš přistavoval někdy bryčku, někdy žebříňák, který pak z okolních polí něco svážel. Lukeš vždy zařídil tyto jízdy tak, že nebyly samoúčelné. Mám na školu v Lipníku jen ty nejlepší vzpomínky a chodil jsem do ní rád. Hlavně jsem měl rád přísného a spravedlivého učitele, který byl vzácně objektivní a který například nikdy ani mrknutím oka nedal znát, že se zná s mými rodiči či že jsem jediným nevesničanem ve škole. Již první den, kdy mne přijal do třídy, jsem se musel, ač vyučování jinak probíhalo jen v polštině a ruštině se vůbec neučilo, rusky naučit malý a velký titul cara. Pamatuji se dodnes z něho jen první slova: „Jevo gasudarskoje Veličerstvo, car Nikolaj vtaroj ...“ Prý kdyby přišel pan inspektor a někdo to neuměl, bylo by zle. Škola stála, jak jsem se již zmínil, na silnici, která ze Sandoměře směřovala někam na sever. Silnice byla široká, tvrdá, dobře udržovaná a téměř vůbec nevyužívaná. Přímo z ní čišelo povědomí mobilizační přináležitosti a vojenské důležitosti. Neznal jsem tehdy přirozeně ještě nic z dějin, ale když jsem se na tu silnici postavil, tak se mne zmocňovalo zvláštní povědomí, že tato silnice souvisí s pochodujícími armádami, že je pro ně stavěna, že

mohu být každou chvílí odstrčen, že vede někam daleko do neznáma, do nitra Ruska, kde na jejím konci sedí gasudar, car, pán všech Rusů, jeho Veličenstvo Nikolaj vtaroj, který se mužicky podmračeně dívá na západ.

Někdy jsme si zajeli do Opatowa, nejbližšího městečka, kde bylo podle mých dojmů vše k dostání. I dobrý uzenař tam byl. Ovšem všechn obchod byl v rukou Židů. Ve vesnicích na venkově nebylo kromě krčmářů a podomních kramářů Židy vidět vůbec, zato v tržních centrech jich bylo mnoho. Nejznámější v celém kraji bylo židovské městečko Klimontów, starozákonní, pejzate, špinavé, které mělo svého chasidistického Wunderrebeho a kde kromě černých kaftanů nebylo možno vidět nic jiného. Žili tam výlučně Židé. O nedělích jsme také někdy jezdili kočárem do Sandoměře, kde jsme bývali hosty u českého sládka v tamějším pivovaře. Tam jsem byl také s otcem poprvé na pravoslavných bohoslužbách, jejichž bohatý ceremoniál mi imponoval a budil můj údiv.

V Leszczkowie jsem žil jako kluk dost osamoceně. Dědina byla od továrničky, zámku i statku odloučena a já mimo svojí aristokratické přítelkyně neměl žádnou společnost svého věku. Když přišly Vánoce, Pomorští si moc přáli, abych Štědrý večer strávil u nich. Naši ale také nechtěli být sami, tak jsme doma dříve večeřeli a já přišel k Pomorským až po večeři. Pod stromečkem jsem měl dárek, knížku: „Srdce“ od Edmonda d'Amicis. Je ještě v naší knihovně. Na ty Vánoce mám ostatně ještě jednu zajímavou vzpomínku. Věřil jsem neochvějně na Ježíška, který hodným dětem přinese přistroměný stromeček a dárečky. Několik dnů před Vánoci jsem potřeboval kapesník a maminka, která v kuchyni již něco svátečního pekla, mi řekla, abych si ho sám vzal. V prádelníku, však víš, kde jsou. Já šel do pokoje, ale prádelník, jinak vždy volně přístupný, byl zavřený na klíč. Maminka mi v kuchyni klíč bezděky dala, a když jsem prádelník otevřel, tu se mým očím naskytl nečekaný pohled. V krabicích ležely ozdoby na stromeček, byly tam i nějaké hračky a ještě mnoho dalších věcí, laskomin i balíčků, o kterých jsem vycítil, že nějak souvisejí se Svatvečerem. Ulekl jsem se, nic neprohlížel, vycítil

jsem, že je to něco, co jsem neměl spatřit, a že se tak stalo nedopatřením – buď ze strany maminky, nebo Ježíška. Určitě Ježíška, maminka by mi jinak klíč nedala. Rychle jsem prádelník zavřel, bez kapesníku se obešel a nikomu nic neřekl. Nesmím o tom přemýšlet a hloubat, nesmím kazit radost ani sobě, ani mamince. Vypudil jsem tu příhodu ze své mysli a nakonec jsem sám sebe přesvědčil, že se mi to všechno asi jen zdálo. Ztratil jsem jistotu o viděném.

Otec v Leszczkowie příliš spokojen nebyl. Bylo to v tom zapadákově pro něj příliš malé pole působnosti, a našel si tedy místo ředitele v podobné, ale velké továrně ve Varšavě, přesněji řečeno na předměstí Varšavy, v Levinově. Jeho odchod urychlilo i to, že hrabě Pomorski utekl za hranice v obavě, aby nebyl odveden do právě začínající rusko-japonské války.

Varšava

1905

Aby se přemístění pro otce snadno odbylo, bylo rozhodnuto, že maminka mne zase odveze do Limanowé. Ale poměry v Rusku byly v té době pochmurné a nejisté a hranice byly uzavřené. Otec nás tedy dopravil kočárem do Sandoměře, a odtud pak do nějaké židovské krčmy na břehu Visly, která v těch místech tvořila hranici. V noci jsme pak s maminkou jeli na loďce na druhou stranu. Pamatuji se na to dobře, bylo to velmi dramatické, ani ne tak kvůli stísněnosti, vyvolávané možným zásahem ruské pohraniční stráže, jako spíše náladou, ponurostí černé vody, nutností zachovat ticho a neosobním poměrem členů posádky člunu k nám. Měl jsem pocit, že jsme pro ně jen zaplacené zboží, a že kdyby se cokoliv šustlo, že by se nás chladnokrevně zbavili a jednoduše nás strčili do vody.

I přes tento dramatický zážitek jsme se šťastně dostali do Limanowé, maminka hned odjela za otcem a já jsem čtvrtý kvartál druhé třídy absolvoval opět v limanowské škole, která stála na náměstí poblíž kostela. Společná rodinná rada se tehdy usnesla, že když se otec velmi pěkně (přikoupil i nábytek do salonu) zařídil, že prázdniny strávím s Binkem u rodi-

čů ve Varšavě – a teprve pak se uvidí, kde v našich vysokých studiích na obecné škole budeme po prázdninách pokračovat. Snad jste poněkud překvapeni rozkolísaností v rozhodnutích, ale je třeba mít na paměti, že poměry byly v Rusku velmi nejisté, a jak ještě uvidíte dále, obavy byly oprávněné. Rusko stanulo na prahu bolševické revoluce, která se tam zrodila nikoli z přemíry kapitalismu a jeho útlaku, nýbrž z ubohosti ruského mužika.

A tak se v létě 1905, na počátku prázdnin a po ruské porážce na japonském východě, kdy se ruský stát zachvíval v samých svých základech, jasně ukázala jeho slabost, jeho chaotická vnitřní organizace a velká nespokojenost lidu, který byl soustavně poštváván ruskou emigrací, naváděn k atentátům, stávkám a neposlušnosti. Tehdy docházelo najmě v Petrohradě k velkým pouličním demonstracím, vojskem a policií krutě a krvavě potlačovaným. Ruské samoděržaví, napevno provázané se svým absolutismem, se jen těžko bránilo konfrontaci s liberalistickými idejemi západu, který měl již více jak sto let Francouzskou revoluci za sebou. Pokusy o zavedení konstituce v Rusku byly neúspěšné, hlavně díky přičinění anarchistů, a lid začal zvedat hlavu. Emigrace přitom nenapájela lid liberalistickými, nýbrž socialistickými, marxistickými myšlenkami. Zkrátka, rok 1905 se stal první vážnou předzvěstí bolševické říjnové revoluce v roce 1917. A do tohoto kotle, kdy záležitosti v Rusku kulminovaly, jsme my jedné letní soboty přijeli za otcem na prázdniny. Ve Varšavě v té době již docházelo k přestřelkám, všude hlídkovalo vojsko a v továrnách již tu a tam docházelo k násilným likvidačním vedením.

V neděli, tj. hned druhý den po našem příjezdu, přinesla služka zprávu, že v sousední továrně zabili Čecha, inženýra. Cizinci prý vyžírají zemi a berou místním lidem chleba. No, my kluci jsme spali dobře, nevím ovšem, jak spali otec s matkou. Asi špatně, a oprávněně. V pondělí časně ráno nás probudilo bouchání a lomcování s domovními dveřmi. Dostavili se „delegáti“, kteří odvedli otce s sebou. V továrně byla vyhlášena stávka a otec byl odveden do kanceláře k „dalšímu řízení“. Na závěr odborového jednání – tak

bychom to shromáždění nejspíše nazvali dnes – otce vyvlekli z kanceláře ven, posadili ho na trakař a v průvodu všeho dělnictva, které zpívalo nějakou bolševickou píseň, ho vyváželi za továrnu na popravu. V jiných továrnách, jak jsme se později dozvěděli, nacpávali majitele či vedoucí do pytlů a také je vyváželi na trakařích za rohy továren, po cestě je však již ubodali. V našem případě k tomu nedošlo, snad proto, že většinu dělnictva v průvodu tvořily ženy. My s maminkou jsme se na tento demonstrační a revoluční průvod dívali z okna. Matka klečela, hlasitě plakala a přerývaně se modlila. Otce vyvezli za továrnu a chystali se k exekuci. Měl být pověšen. Ale tu se na scéně objevila naše služka, kterou asi pohnul pohled na naše zoufalství, a Bohem zaklínala lidi, aby měli rozum, že zrovna tomu člověku přijela žena a děti, že ničí celou rodinu a že otec stejně odjede z Ruska pryč. Naléhala na ně, že zabitím ničeho nedocílí, a prosila je, aby ho pustili. Byl to snad zázrak, který způsobila vroucnost našich modliteb, že jí dělníci vyhověli. Otce vyklopili z trakaře a musel se jim zapřísáhnout, že již nikdy nepřekročí práh továrny. Navíc mu pohrozili, že objeví-li se ještě někdy v Levinově, že ho zastřelí. Pak ho nechali běžet. Otec se v prvních okamžicích přechodně ukryl v obchodě, kde jsme nakupovali, a až večer se odtamtud se štěstím dostal do Varšavy. Z onoho obchodu jsme dostali zprávu, že žije a je v pořádku. V poledne přijela eskadra kozáků a obsadila továrnu a okolí. Pak se vůbec objevilo mnoho vojska a konečně byl zjedнан pořádek a klid. Mamka zavřela byt a odjela s námi tramvaj – přes Vislu a předměstí Praga – do Varšavy, kde jsme se setkali s otcem a ubytovali jsme se v hotelu.

My vyděšení a na nic více zvědaví jsme hned příští den odjeli s maminkou do Limanowé, ale otec musel ještě několik dnů zůstat ve Varšavě, aby vše zlikvidoval. Ač ho majitelé závodu prosili a žádali, aby setrval v místě, že pořádek už je obnoven, přece jen se otec rozhodl, jsa již ruských poměrů syt, k odjezdu za námi do Limanowé. Zařízení bytu zčásti odprodal, ostatní dal špeditérem zaslat do Haliče. Když byl asi za týden konečně se vším hotov a chtěl odjet, tu byla

právě téhož dne vyhlášena generální stávka a v celém Rusku přestaly jezdit vlaky. Otci se ještě se štěstím podařilo dostat na německý parník, který jako poslední odplouval po Visle do Gdaňska. Do Německa se šťastně dostal, ač ještě na palubě ve Varšavě zažil i se svými spolecestujícími jednu chvíli hrůzy. Když vypluli, rozneslo se pojednou po parníku, že až loď podjede pod železným mostem, spojujícím předměstí Praga s Varšavou, bude na parník, jakožto na jediný stávkokazecký spoj, svržena z mostu puma. Díky Bohu propluli však klidně a nerušeně.

Otec byl již tehdy v Polsku známým odborníkem, a to i v ovocném školkařství, které na několika místech zakládal. Těsně před výše vylíčenými událostmi mu ruská vláda nabídla místo ředitele státních statků a plantáží, až někde na perských hranicích. Otce tehdy, jak se mi zdálo, přese všechno dosti mrzelo, že vzhledem k revolučním příhodám musel mamince vyhovět a dodržet slib, který jí dal, totiž že se vrátí do Evropy. Ale po letech myslím už určitě nelitoval. Bože, jak by se byly asi naše osudy utvářely, kdyby byl býval tehdy nabídku ruské vlády přijal!

Opět Limanowa *1905–1906*

V Limanowé, kde se leccos o událostech v Rusku dočetli v novinách, nás přijali jak z rudého pekla zachráněné trosečníky. Spadli jsme sice všichni tchánovi zase do klína (otec jel do Zlína), jenže on sám měl ještě od Skawiny víc než jeden důvod ke shovívavosti.

Otec, tehdy v plné mužné síle a již s velkou životní zkušeností, neztratil ani teď svůj optimismus. On byl vždy zásadní optimista, vždy s nedělí v duši a s úsměvem na rtech – tehdy jsem ho teprve začal poznávat a vážit si jeho nesmírně zdravého poměru k životu. Brzy, již počátkem roku 1906, získal v ostré soutěži místo okresního zahradníka, okresního pomologa v Plzni. Otec chtěl do Čech – a to se mu díky tomuto úspěchu podařilo. Začaly se mu totiž už protivit

nejen ruské, ale i nereálné polské poměry. A tak jsme konečně došli klidu a stanuli na prahu nejkrásnější doby celé naší užší rodiny. V Plzni se otci dostalo příležitosti uplatnit svoje schopnosti, rozvinout svůj organizační a propagační talent a sytě se vyžít.

N.B.: Zrovna v této chvíli, když přikračuji k vylíčení našich nejkrásnějších let, jsme dostali radostnou zprávu, kterou ihned jako vložku zaznamenávám: Dnes, v sobotu 18. dubna 1964, o půl sedmé ráno nám volal Staša, že se jim v krčské porodnici narodil kluk 3,9 kg těžký, první pravnuk Karla Sousedíka, prapravnuk Josefa Sousedíka, doposud jediný pokračovatel našeho rodu. Vždyť především pro něj zaznamenávám tyto paměti, historii naší rodiny. Jeho prapraděd, kterého jsem dobře znal, se narodil po napoleonských válkách, já sám jsem pamětník dvou světových válek – a o tom všem se dnes⁷ zrozený hoch bude již učit v hodinách dějepisu. Dopřeje mi Pán Bůh se dočkat, abych mu o tom sám někdy vypravoval nebo aby mne poznal ve věku, kdy mu už stanu aspoň vzpomínkou? Tak pro Tebe, Prokope Sousedíku, píš dál.

Plzeň

1906–1913

Skončil jsem předtím své vyprávění u otce, který se rozhodl, že se usadí v Plzni. My děti jsme prozatím zase zůstaly s maminkou v Limanowé, dokud otec neuvidí co a jak, nenajde byt a vše pro nás nepřipraví. Já jsem začal opět chodit do svojí „staré školy“, do třetí třídy. V únoru 1906 jsme pak dostali výzvu k odjezdu za tatínkem.

Ona naše léta v Plzni, ke kterým se ve vzpomínkách stále s Binkem vracíme jako k slunnému ráji dávno ztracenému, začala ponuře, příkře, ale bylo tomu tak jen v ty prvé dny, než vše rozehřálo jarní slunce a rozjásaly skřívánčí písně,

7) Prokop Sousedík se ve skutečnosti narodil o jeden kalendářní den dříve, pozdě v noci 17. 4. 1964.

*Rodiče škpt. S. Sousedíka, Karel (1869–1927) a Marie (1874–1954)
Sousedíkoví.*

kteřé od té doby mám tak rád, ze všeho zpěvu a hudby nejraději. Ba bývalo jich tam na tisíce. Obávám se v sak, že můj sloh, vytv řen  stálou excerptc  knih o p rodn ch vědách, geodezii, fotogrametrii, geologii, jeŹ m j Źivot p rn šel s sebou, a t iben  na konceptu vojensko-technických článků mne p rivedl k p rl šn mu zestruc n n  a zbv l mne potřebného rozletu a schopnosti l čit citupln  a syt  Źastnou  ru našeho ml d  a krásy Plzně.

Dne 1. března 1906, zrovna na Bink v svátek, jsme za pozdního sychravého, studeného mlŹn ho a j Ź se stm vaj c ho odpoledne dorazili na plzeňsk  n draŹ . To bylo rozkopan , neboť star  n draŹ  se rušilo a nov , velk  a reprezentativn  se teprve budovalo. Vystoupili jsme tedy na boční kolejí u n jak  kůlny, p ri emŹ první dojem z okolí nebyl nijak p rzniv . Otec nás srde n  p rivial a řekl n m, že před sebou máme dost dalekou cestu. Marn  jsme se rozhlíželi po n jak m ko  ru. Ne že by tam nebyly droŹky, ale otec řekl, že se musí Źetřit a že půjdeme p  sky, že stejn  za půl hodiny dojdeme. Chyba lávky. Źli jsme hodinu, ucabrtan  a sklesl , zprvu předměstím Plzně Petrohradem, kde n m otec ukázal n jak  palác a řekl, že to je Źkola, do které budeme chodit. Pak jsme dlouho Źli blátivou silnicí mezi poli, aŹ jsme kone n  dorazili do našeho nového vigvamu. Byl to o samotě stojící p r zemn  d m, skoro novostavba, dost rozlehl  to bylo, s velk m dvorem a nějakými p ristavbami. B val  hospoda, pat r c  k obci Hradiště, která  tala 14 čísel a leŹela ještě o 20 minut cesty dále v rozko n m zákrutu řeky Úhlavy.

N   d m

Hospodu s p rilehl mi pozemky na Homolce koupil na doŹ d n  otce okresní výbor v Plzni jako prostor vhodn  pro budoucí ovocn  Źkolky a byt pana zahradníka. Bylo p r  to to nejlepší, co otec v okolí Plzně mohl sehnat volného. Hospoda, nedávno před tím postaven , byla k m n , pon evadŹ vůbec neměla host , a tak ji po velmi kr tk  době majitel musel zav r t. Dorazili jsme tam promo eni, ustydl , za tmy.

Vítr hvízdal a skučel, točil se a lomozil mezi nějakými zdmi a my kluci jsme se báli. Dům měl tři pokoje a kuchyň, vše sice velmi prostorné, avšak nevlídné a vlhké. V největším pokoji byly již složeny všechny naše krámy, naše zařízení, které dovezli speditéři, vše však neurovnané na jedné velké hromadě. V jednom pokoji (pak jsme mu říkali „zadní“) byly nouzově sesazené postele, na nich nepovlečené peřiny a zima. Máma, ač byla na otce silně nabručená za to, že nás nechal jít pěšky (dodatečně se až po dlouhých měsících přiznal, že to udělal schválně, aby nás konfrontoval s novým, nepolským způsobem života), se okamžitě s vervou pustila do práce a za chvíli bylo zatopeno, byla rozsvícena petrolejka, postele povlečeny a my jakžtakž nasyceni a uloženi ke spánku.

Druhý den – opět bylo ošklivo a fičel studený a vlhký vítr – jsme se s Binkem vydali na průzkum okolí. Náš dům stál stranou od říšské silnice vedoucí z Plzně do Vídně. V jeho bezprostřední blízkosti se rozkládaly bažinaté, po jaru rozbředlé šterkopískové palouky (miocenní terasy řeky Úhlavy). Dům byl vlastně vystavěn na svahu eruptivního spilitového kopce Homolky, který byl dominantou nejbližší krajiny. Na vrcholku tohoto zčásti mladě zalesněného kopce byl zbudován rozsáhlý vodovodní rezervoár, z něhož bylo město Plzeň samospádem zásobováno dobrou šumavskou vodou. Tu do vodojemu čerpala z řeky Úhlavy vodárna, jejíž stroje také vodu čistily a upravenou pak hnaly a do rezervoáru na vrcholu Homolky. Hned u vodojemu stál domek, ve kterém bydlel hlídač, zaměstnanec vodárny jménem Mašek. Měl syna, kluka Rudolfa, a tři holky o několik roků starší než my. V prvních dnech našeho pobytu nám holky ze sousedské ochoty obstarávaly nákupy a seznamovaly maminku s možnostmi okolí. Maminka jim za to byla vděčná, vždyť Maškovi byli naši nejbližší a zároveň jediní sousedi, k jejich domku se od nás dalo dojít asi za 8 minut.

A přišel třetí, čtvrtý a pátý den a při otcově energii šlo vše ráz na ráz. Začala se oplocovat velká plocha na svazích Homolky, budoucí školka, kam to od nás bylo jen pár kro-

ků přes cestu. Do práce ve školce nastoupila celá řada lidí z Černic a z Doudlevice a otec se rozjel na plné obrátky. Jeden pokoj v domě si vyhradil pro svou kancelář. Největší pokoj, bývalou šenkovnu, jsme si zařídili jako společnou ložnici a jídelnu (tedy, jak se dnes říká, obývací pokoj), po čase jsme ho pak rozdělili na dvě samostatné místnosti. Přišla nová služka, dovezli nábytek, udělalo se teplo, začalo svítit slunce. Plzeňské slunce, pro nás stejně slavné jako pro Napoleona to slavkovské. Matka měla celou řadu návrhů na bytové úpravy, když však otci říkala, „co by okres měl zařídít“, tak ji rázně odbyl, že dokud se on sám neprokáže vykonanou prací, nemůže vznášet žádné požadavky.

A snad než se vrátím k sobě, zůstanu ještě chvíli u otce a dokreslím jeho dílo.

Otec a jeho práce

Otec ovocné školky na svazích Homolky založil a vybudoval tak, že se staly vzorem podobných zařízení v celých Čechách. Časem dal do školek zavést vodovod, který se k radosti naší maminky protáhl i do našeho domu. Všude také nechal natáhnout elektrické vedení. Nechal přikoupit a arondovat pozemky, na kterých se prostíraly palouky okolo našeho domu, a založil na nich takzvanou „vzornou zahradu“ s veřejně vedenou evidencí příjmů a vydání. V celém okrese, který obepínal 49 obcí, otec rozvinul intenzivní ovocnářsko-osvětovou činnost.

Získal si postupně plnou důvěru představenstva okresního výboru, který každému jeho požadavku vyhověl a každé jeho přání vyplnil. Okresní výbor, poslední zbytek české státní samosprávy, byl totiž v Plzni bohatý. Svoje příjmy čerpal z povolených daňových přírážek, které byly v bohatém průmyslovém okrese velmi vysoké. Plzeňská samospráva tak měla opravdu hodně peněz. Stačí připomenout Škodovku, pivovary, železářny, papírnu a vím já co ještě. Všechny tyto podniky odváděly daňové přírážky do pokladny okresního zastupitelství. Jak k tomu došlo?

Rakousko-Uhersko Čechy v té době svým tuhým vídeňským centralismem zcela zbavilo charakteru svobodného státu. Nadále měly mít dle tehdejšího státního práva jen status federativního člena v habsburské státní unii. Umrám se podařilo si svá práva uchovat, proto se rakouský císař musel dát v Budapešti korunovat i na maďarského krále, zatímco v Praze bylo od korunovace na českého krále již zcela upuštěno. Rakousko mělo k vykonávání své moci ve Vídni ustanovena ministerstva a v jednotlivých zemích pak místodržitelstva coby zemská hejtmanství. Okresy spravovala okresní hejtmanství, která vykonávala správu v oblasti politické, policejní, sociální a mnoha dalších. V čele obcí stáli starostové s voleným obecním představenstvem.

Ze státní administrativní oblasti se teprve po dlouhých bojích podařilo vyjmout záležitosti zemědělské, lékařské, advokátní, obchodní, živnostenské a další jim podobné, které byly řízeny samosprávou, soustředěnou v takzvaných okresních zastupitelstvích a v zemském výboru. Tyto samosprávné instituce byly svobodně voleny. Jednotlivé obory pak měly i svá oborová vrchnostenská ústředí (podřízená okresním zastupitelstvím), ke kterým patřily například advokátní, lékařská či obchodně-živnostenská komora, zemědělská rada ap. Otec byl tedy úředníkem okresního zastupitelství, jehož povinností bylo spravovat ovocnářské záležitosti plzeňského okresu. Jaksi technicky na něj sice měla dohlížet zemědělská rada, bylo to ale jen teoretické opatření, bez reálného dopadu v praxi. Při zemědělské radě, orgánu zemského výboru, byla zřízena česká ovocnářská společnost, jejímž předsedou se stal kníže Schwarzenberg a na jejíž schůze otec do Prahy jakožto její člen dojížděl.

Plzeňský okres měl ve svém obvodu mnoho okresních silnic, osázených z velké části stromořadími, která po mnoho let postrádala ošetření. Ponejvíce je tvořily švestkové aleje. Otec zapráhl se svolením okresu a za přispění okresního cestmistra do práce cestáře. Učinil je za stromy zodpovědnými, zřídil pro ně povinné štěpařské kurzy a přenesl na ně péči o okresní aleje. Sám se ale na jejich podobě také

Zlínské náměstí na sklonku 19. století. Vlevo vpředu starý sousedíkovský dům.

aktivně podílel. Staré aleje nechával dosazovat a nové osazoval již osvědčenými druhy švestek ze své školky. Jeho snaha byla natolik úspěšná, až pojednou bylo tolik švestek, že se nevědělo co s nimi, a ovoce začalo hnít v příkopech. Ozvali se sice nějací kritici, ale to neznali otce! Vyžádal si povolení odjet na studijní cestu do Bosny, která povidly a sušenými švestkami, kterým jsme nemohli konkurovat, zásobovala celé Rakousko-Uhersko. V Bosně se pak toto odvětví ovocnářství naučil znát, dobře poznal taje výroby a co a jak se dělá. I u nás byly v té době sem tam po vesnicích k vidění sušárničky švestek, ty ale produkovaly jen jakési chrastivé sušenky, pecky obalené vyschlou slupkou, které se těm bosenským vůbec nemohly rovnat.

Otec ovšem vyhmátl vtip bosenské produkce. Stručně řečeno: Švestka při sušení nesmí prasknout, jinak z ní vyteče šťáva, scvrkne se a je znehodnocena. Sušit se musí tak, že se do sušárny lísky se švestkami zprvu strčí jen na 6 hodin, a to za nižší teploty, aby se jen zapařily. Pak se nechají stát šest hodin venku, aby vychladly. Do sušárny se pak dají již za trochu vyšší teploty a opět se suší šest hodin. To vše se opakuje, jestli se dobře pamatují, ještě dvakrát. Při vhodné cirkulaci lísek, dnes bychom řekli harmonogramu, se při účelné úspornosti docílí výtečných, neprasklých sušených švestek. Teplým, v různých stadiích zapařeným švestkám se říkalo hucle, zvláště druhá várka, ještě trochu vlažná, byla pochoutkou. Sušárna musí být odborně postavena, jen tak se v celém jejím prostoru horizontálně i vertikálně docílí stejnoměrné teploty. O výsledcích své studijní cesty otec napsal obsažnou zprávu, doloženou plánky výroben. Protože psací stroje nebyly tehdy ještě nikde běžné, dostal jsem za její krasopisné opsání (měla něco málo přes sto stran) zlatku.

Rok na to již byla v sousedství naší zahrádky při domu postavena vzorová demonstrační sušárna a povidlárna. Zadní ohraničení našeho domovního dvorku nyní tvořil domek se dvěma místnostmi, které otec proměnil v demonstrační stanici na zpracování ovoce. Říkali jsme tomu lisovna. Byl tam totiž dřevěný lis na ovoce, destilační aparát na pálení

slivovice a celé zařízení na výrobu kompotů, džemů ap. Ale nejen na prohlídku. V sezoně si tam sedláci vozili vlastní švestky ke zpracování. Buď pak za jejich zpracování zaplatili penězi, což bylo výjimkou, nebo, což bylo běžné, dali část svého ovoce na úhradu režie. Z tohoto nadbytku sušených švestek a povidel, který se prodal plzeňským obchodníkům, se pak platily mzdy, amortizace a hmotné náklady v lisovně. Otec si tam účtoval dozor – a věru že při tom nepochodil špatně. Mimoto také ze švestek páčil slivovici. Měl v lisovně krásný moderní destilační přístroj, a když ho financí odpečetili, tož se páčilo ve dne i v noci. Šlo totiž o to, aby daň, která se platila jen podle času, nebyla příliš vysoká. Několikrát jsem musel v noci, ovšem vždy za úhradu, vypomáhat i já.

Úroda z takzvaných matečných stromů, které byly pěstovány na rouby a kterými byly lemovány hlavní cesty školky, patřila právoplatně otci. V rohu školky bylo maliníště, jehož plody patřily zase, tentokrát na základě nepsané úmluvy, naší mamince. Ještě dnes ji mám před očima, jak s šátkem uvázaným na babku češe ty krásné velkoplodé maliny, které pak doma proměňovala v malinovou šťávu, které jsme ze zvyku říkali po polsku „sok“. Co nemohla zpracovat, prodávala známým paničkám ve městě. My jsme si, otec ale nikoliv, dávali sok rádi do čaje, kterého se u nás doma po večeri vypilo vždy hodně. Ve školce rostlo též několik druhů ostružin (to zas byla moje oblíbená specialita), lískových ořechů, mnoho zákrsků meruněk, broskví, různých druhů slív a rynglí. Vypočítávám to vše proto, abych ukázal pestrou paletu výběru. A vše bylo odborně ošetřováno a pěstěno. Na tabulích, tj. plochách po prodaných stromcích – tabule byly pokryty stromky vždy pět let, tedy po dobu potřebnou k tomu, aby vyrostly od pláněte až do hotového stromku –, se pak vždy po dva roky pěstovaly jiné kultury, aby si půda odpočinula. Na odpočívajících tabulích se pěstovala hlavně zelenina, a když k tomu všemu začala navíc přibývat ještě i úroda ze vzorné zahrady, ze které se prodávalo, co jsme nesnědli, a kde bylo vše – ať rebarbora, jahody, kukuřice, brambory či chřest, o rybízu a angreštu ani nemluvě, tak jsme vskutku

nouzi neměli. Žili jsme jako hrabata na velkostatku, jen s tím rozdílem, že jsme neplatili režii. No, my jako kluci jsme se věru měli na čem pást – a také jsme toho dovedli využít.

Nastalo otec zaměstnával dva až tři zahradníky, jednoho až dva učně a několik stálých dělnic. V nárazových údobích pak ve školce mnohdy pracovalo deset až patnáct lidí navíc. Z prodávaných stromků měl otec provizi. Ve školce nabízel velký výběr ušlechtilých druhů a jeho stromky byly často k vidění na různých výstavách po celých Čechách, ba i v samotné Praze. Po klimatickém a pedologickém průzkumu plzeňského okresu otec sestavil jeho odbornou mapu, jejíž jednotlivá místa navíc doplnil sortimentem všech druhů ovocných stromů vhodných pro tamní pěstování. Vždy na podzim v Plzni každoročně pořádal výstavu ovoce, spojenou s poradnou a určováním druhů ovoce. V rámci plzeňského osvětového sboru, jehož předním členem otec byl, vystupoval během nedělních odpolední na vesnicích s přednáškami o ovocnářství. Okres sice noblesně hradil členům osvětového sboru účty za kočár, vlastní přednášky ovšem otec pořádal dobrovolně a zcela zdarma. Sjezdil jsem s otcem, kterého jsem při jeho přednáškách rád doprovázel, celý plzeňský okres. Obvyčejně jsme tak kolem tři čtvrtě na tři dorazili do hostince, kde se měla konat přednáška. Tam již otce očekávali páni učitelé, pan farář, pan starosta, místní honorace. Zpravidla jsme museli nejdřív ze všeho obědvat – a ještě dnes se mi sbíhají sliny, když si vzpomenu na tu obligátní, ale výtečnou českou vepřovou se zelím a knedlíkem. Mezitím se hospoda většinou zcela zaplnila a otec začal. Měl své poznámky sice vždy s sebou, ale mluvíval spatra. Po přednášce následovala rozprava, která bývala zpravidla velmi veselá, neboť v ní otec často uplatňoval svoje ovocnářské vtipy. Vzpomínám si například, jak jeden, asi poněkud lakomější, sedlák otci namítal, že je zbytečné sázet stromy, protože mu kluci stejně ovoce, ještě ani nedozrálé, vždy orvou. A otec mu na to řekl: „A to toho ovoce máte tak málo? Ale i kdyby, pánové, to je přece dobře, že naše děti, a jsou to děti nás všech, jedí hodně ovoce, vždyť pro ně to v první řadě pěstujeme. Aby se

však nestalo, že vám kluci všechno ovoce ukradnou, pěstujte ho tolik, aby ho měl každý dost. Spíš ať nám hnije, než aby ho bylo málo.“

Propagace ovocnářství byla pro mého otce jistě milou povinností a zábavou. O prázdninách pořádal pro učitelstvo kurzy očkování, roubování a vedení školních zahrádek. Na jaře se zase pořádaly školní stromkové slavnosti, během kterých každá třída (případně škola) na své náklady vysadila stromek, nad kterým pak měla patronát. Myslím si ale, že stromkové slavnosti byly celozemskou záležitostí, že to nebyla jen otcova iniciativa. Při výsadbě stromků se pronášely různé průpovídky a hesla, stromek byl ofáborován a vše vyhlíželo skoro jako při kladení nějakého základního kamene. Moje třída dostávala stromek vždy darem od otce. Moc jsem se při tom pyšnil.

Otcovou specialitou byly vždy v létě také kurzy zavařování ovoce, které pořádal pro plzeňské dámy. Účast na nich rok od roku stoupala, až se nakonec musely během sezony pořádat kurzy dva. Kurzy se konaly v tzv. obecní kuchyni v Plzni, kde bylo o prázdninách volno. Jinak se tam vařily obědy pro chudé školní děti. Kurzy obyčejně končily exkurzí k nám, na Homolku, hlavně do demonstrační stanice (lisovny). Ovoce na zavařování se bralo ze vzorové zahrady a zhotovené kompoty, džemy a marmelády se posílaly do plzeňských nemocnic. Otcovým vůdčím sloganem bylo „Ovoce lékem“, ač se tehdy o vitamínech ještě nic nevědělo. Jeho druhým heslem pak bylo „Zavařuj lacino“, tj. s minimem cukru a s krátkou sterilizací. Na Plzeňsku byl můj otec průkopníkem moderního sterilizačního postupu. Jediným člověkem, kterého se mu nepodařilo získat pro moderní metody kompotování, byla jeho žena, naše maminka. Ta zavařovala postaru, tzn. že dávala 1 kilogram cukru na 1 kilogram ovoce.

Byly pořádány i kurzy věnované květinové výzdobě bytů a oken. Okres, společně s plzeňským magistrátem, vypsál dokonce soutěž o nejlépe vyzdobená okna, v níž bylo možné vyhrát několik cen. V plzeňských novinách se současně

objevily články na téma co a jak sázet – a nezůstaly bez ohlasu. V městě se pojednou na okenních římsách začaly objevovat truhlíky s kytkami, bylo o tom vedeno mnoho řečí a černá Plzeň zkrásněla pestrými barvami petúnií, pelargoníí, begonií, hrachorů a jiných květin. Několikrát se na podzim, vždy na svátek sv. Václava, v Měšťanské besedě pořádaly výstavy jirín. Otec jich ve školce pěstoval snad na 50 druhů a my kluci jsme se v době jejich květu na ulici neobjevovali jinak než s jirínou v klopě kabátu. Před sv. Václavem se vždy celá naše rodina chvěla napětím, zda snad ranní mrazíky květy jirín nesežehnou.

Otec si přivydělával také pořizováním plánek zahrádek pro bohaté obyvatele honosných vil a měšťany pravovárecké Plzně. Čistopisy těchto plánek mu zhotovovali vždy ad hoc zjednaní techničtí kreslič. Snad ještě připojím, abych dokreslil dynamiku svého tatínka, Vašeho dědečka a pradědečka, že rozvíjel i publicistickou činnost a vydal několik brožur. Rovněž absolvoval studijní cestu do jižního Tyrolska, kde se prostírají velké plantáže ušlechtilých druhů jablek. Po svém návratu pak sadaře seznamoval se způsobem přípravy a balení ovoce jak pro vnitřní, tak hlavně pro zahraniční trh.

Ještě jsem si ani nevzpomněl na všechny jeho podnětné akce (například na boj proti škůdcům rostlin a stromů), na jeho zasedání v zemědělské radě v Praze, na jeho vinařskou činnost, organizaci celostátních zahradnických výstav v Praze atd. Doma nám zařídil krásný velký včelín, ze kterého stáčetl 100–200 kg medu ročně.

Náš zlatý táta, jistě nenadsazuji, když řeknu, že byl jednou z nejznámějších postav v celém okrese. A těch návštěv co se u nás vystřídalo, exkurzí, rolnických škol, Bože, vždyť přijela i zvláštní studijní delegace zahradnického výboru a vysoké zemědělské školy z Varšavy, která – hoštěna a ubytována plzeňským výborem – u nás pobývala asi 10 dnů. Otec od nich tehdy na památku dostal zlaté hodinky s vyrytým věnováním, které jsem po něm nejprve zdědil já a které jsem pak při promoci předal svému synovi PhDr. Stanislavu Sousedíkovi. Važte si, děti, této rodinné památky po svém

(vašem) předkovi. Já je nosíval jen dvakrát do roka. K fraku na Štědrý den večer a na Velikonoční neděli.

Obecná škola

Tak v takovém ruchu jsme my kluci rostli a začínali se rozvíjet. Rušivě do vší té krásy, která nás obklopovala, zasahovala jenom škola. Vzpomínám si, jak nás asi týden po příjezdu do Plzně vedl otec do obecné školy na Petrohradě. Mne do třetí třídy a Binka do páté. Měl jsem strach, češtinu jsem přece jen dost pozapomněl a českou abecedu jsem neznal. Po cestě jsem se pln obav ptal Binka, kde se píše kroužkované ů, ale všechno nakonec dobře dopadlo. Do třídy mne přijal pan učitel Šroubek, uvedl mne do lavice jako nového kamaráda z Polska, a aby se přesvědčil o tom, s čím u mne může počítat, dal mi přečíst z čítanky malý odstavec. Viděl jsem mu na očích, že je spokojen a že očekával, že to bude horší. Vše dobře dopadlo, ve čtvrté třídě jsem již měl samé jedničky a v páté jsem byl druhým nejlepším žákem celé třídy.

Ráno jsme museli vstávat brzo. Byli jsme „přespolní žáci“, do školy nám to trvalo dobrou půlhodinu – a to vyžadovalo přesně vstávat a neopozdit se. My jsme ale doma neměli kromě otcových kapesních hodinek vůbec žádné hodiny. Pořád jsme se proto ptali, kolik je hodin, až otec jednou vítězoslavně přinesl domů pendlovky. Bylo to hodně slávy, když jsme je zavěšovali, a v duchu jsme všichni s uspokojením konstatovali, že se vzmáháme. Nám v domácnosti vůbec ledacos chybělo, nebylo ani divu po tom harcování světem. Se stejnou slávou jsme po čase vítali nástěnné zrcadlo a pohovku. Z té měl radost hlavně tatínek, který si v prvních letech v domě na Homolce svoje zimní odpolední ležení u kamen vždy pracně instaloval sesunováním různých kusů nábytku.

Se školou jsem se brzy sžil a začal si hodně číst, hlavně pohádky. Kupoval jsem si Malého čtenáře, zatímco Binek již četl knihy poučné. Měli jsme doma pěknou knihovnu, jednak otec svoji odbornou, jednak všichni zábavní a poučnou.

V té byly hlavně knížky z edice Matice lidu, dědictví po Kateřině Sousedíkové ze Zlína.

Rád bych nyní vzdal hold svému učiteli Františku Šroubkovi a trochu naň zavzpomínal. Když mě převzal do své péče, byl jsem vlastně ještě nezakořeněný člověk. Chodil jsem postupně do polské, ruské a nyní do české školy. Během své dosavadní životní pouti jsem už vyslechl leccjaký názor – pročeský, propolský a v Haliči i ostře protičeský. Tamější, konkrétně limanovská, inteligence hovořila o Čechách jako o kacírích a lidech obhroublého chování, a byť jsem tomu moc nerozuměl a nemohl to kriticky rozebírat, v citovém podvědomí se přece jen leccos usazovalo. Ale pan učitel Šroubek ze mne udělal téměř přes noc českého vlastence. Jak by bylo možné zapomenout na ty krásné hodiny, kdy nám vykládal staré pověsti české a vyprávěl nám o našich dějinách. Jak rádi jsme pod jeho vedením sbírali krejčary na dostavění chrámu sv. Víta v naší „Matičce Praze“, jak nás dovedl nadchnout pro Hradčany, sídlo českých králů! Jeho vřelému srdci vděčím za to, že jsem se stal skutečným synem své vlasti. Co jsme se jen u něj naučili o Vltavě, našich hradech a městech. Na gymnáziu toho pak již nebylo, tam nás vůbec k ničemu nevychovali. Tam nám nikdy nic vřelého neřekli, tam jsme jen stáli v přítmí černožlutého, patolízalského prostředí pod dozorem ředitele, pana vládního, c. a k. vládního rady, jenom jsme se učili, byli zkoušeni a známkováni.

Motýli

Mým koníčkem a rozptýlením bylo sbírání hmyzu, později výlučně motýlů. Ze zahrad mi nosívali housenky, naučil jsem se je pěstovat a pořádat do sbírek. Když moje sbírky, a bylo to již na začátku střední školy, byly vystaveny na zahradnické výstavě v Plzni, navštívil mne vrchní finanční rada Josef Částek, jeden z největších sběratelů v Plzni a myslím, že i v celých Čechách, povídal si se mnou, prohlédl si naše prostředí a pak mne pozval k sobě, že mi uká-

že své sbírky. Měl desítky a desítky nádherných, oboustranně zasklených krabic domácích i exotických motýlů, mezi nimi i exempláře, které chytil dr. Holub v Africe. Udělal mi o motýlech krásnou přednášku a jmenoval mne svým asistentem. To jsem byl tuším v sekundě. Jo, teď panečku nastalo jiné sbírání, odborné, všechno latinsky a vědecky. Částek mne naučil preparovat housenky, obeznamoval mne na vycházkách do okolí (byl to starý mládenec a neúnavný turista) s „lokalitami“, naučil mne pěstovat motýly od vajíčka, křížení různých druhů, sám vypěstoval a popsal několik druhů lišajících bastardků a moje sbírky se rychle vyzouvaly z prostého klukovského chytání motýlů. Částek, vychovává mne za asistenta, jak říkával, nečinil tak zcela nezištně. Potřeboval pomoc při experimentování.

U pana rady Částka jsem se zato mnohému naučil – především sběratelské kázni. Poznal jsem také dobře plzeňské okolí a hodně z botaniky, ale hlavně jsem se naučil vytrvalosti. Částek byl abstinentský, v každém směru střídavý a na našich mnohdy dosti dalekých toulkách neúnavný a skromný. Kolikrát jsem si v duchu přál zarazit někde v hospodě na jednu limonádu, nebo buřtu s houskou, ale to právě Částek neznal.

Přesto rád vzpomínám, jak jsme na mladých osikách v lese Pytli sbírali *Limenitis populi*, na kotěrovských stráních kukly *Popiliona podaliria* nebo u Boleveckého rybníka hnízda housenek Černopláštěníka. Hlavně jsme ale pěstovali tzv. tepelné aberace našich *Vaness* (kdepak Baboček!), především *Polychloros*, *Urticae*, *Antiopae*. Pupám jsme v termostatech vytvářeli umělé tropické klima – a z pup se nám pak líhly odlišně vybarvené exempláře, aberace. Ovšem k jednomu pokusu bylo zapotřebí mnoha desítek, ne-li set pup, musela se pokusně stanovovat kritická teplota – o stupeň víc a termostat se proměnil v krematorium, o stupeň níže a vylezli z toho obyčejní motýli. Kritická teplota byla kolem 44 °C. Dalo se to dělat jen s pupami housenek, které se daly najednou sbírat ve velkém množství např. v hnízdech, koloniích, jak se právě děje u baboček. Ovšem ty stovky housenek potřebovaly nějakého žrádla každý

den čerstvého, a to jsem často před školou nosil Částkovi já. U Částka jsem se seznámil se všemi plzeňskými entomology, především s učitelem a pozdějším doktorem Tukačem, s oberleutnantem der Artillerie Grossem a jinými. Mně zvláště imponoval Grosse. Byl to elegant, vždy krásně ustrojený, uniforma mu padla jako ulitá, štíhlý, svižný, inu v každém směru dokonalý. Byl to Němec, mluvil však velmi dobře česky a za ženu měl dceru plzeňského pravovárečnicka a boháče rady Buriánka. Bydleli ve vile na Lochotíně, no, přední plzeňská smetánka! Plzeň byla české město, měla však asi 4% německou menšinu, ta však vydala za mnoho, neb to byli vesměs lidé velmi zámožní a prominentní. Lidé z nejvyššího vedení Škodovky, průmyslníci, vyšší důstojníci, špičky ředitelství západočeských drah a reprezentanti státních úřadů. Byla to do sebe pevně skloubená, izolovaná menšina, navenek se nijak neprojevující. Tu hlasitou reprezentaci němectví tvořili Židé.

Dr. Částka jsem měl docela rád. Jen mi na něm trochu vadilo, že byl pouhým „sběratelem“, motýlím sportovcem, který i když prováděl pokusy, dělal to jedině pro získání nových, vzácných exemplářů do sbírky, nikoliv pro ověření, neřkuli stanovení nějaké nové teorie. Nikdy se například nepokusil zjistit dědičnost nových znaků, kterých při abracích neb při křížení docílil. Můj zájem o přírodu byl širší, neomezenější. Jeho prostřednictvím jsem získával čísla německého měsíčníku „Entomologische Rundschau“, a dle inzertních nabídek tam uveřejňovaných jsem si dokonce objednal několikrát vajíčka tropických motýlů, které jsem pak vypěstoval. Jeden zvláště krásný druh *Actias selene* budil svým nádherným, vpravdě zářivě selenickým vybarvením obdiv.

Moje motýlí sláva doznala i uznání veřejnosti. Když jsem byl v tercii (v roce 1911), vyšla o mých sbírkách noticka v „Českých zahradnických listech“ pod titulem „Mladistvý entomolog“. Bylo tam něco i o tom, že jsem v roce 1910 vystavoval své sbírky v Praze ... Byla to o mně první zmínka v tisku. Na to jsem byl pyšný, ale zároveň jsem byl i skrom-

ný. Vzpomínám si, že jsem ten článkuček neukázal ani jednomu spolužákovi ve škole. Měl jsem ho doma, dobře uložený, a často jsem si ho četl. Článek však mi dal podnět k tomu, že jsem téhož roku zaslal do „Ovocnických rozhledů“ příspěvek o největším škůdci rybízu: o Nesytce rybízové, *Sesii tupiliformis*. A to byl zase můj první uveřejněný článek, můj první literární plod. Kdo by popsal mou důležitost, když otec byl pozván nějakým panským zahradníkem na poradu, vzal mne s sebou a já tam byl požádán, abych prohlédl jejich plantáže rybízu a zformuloval expertízu. Působil jsem poprvé ve svém životě jako znalec – a osvědčil jsem se. Táta mne jen s úsměvem pozoroval, když jsem pln zápalu nařezával keře zamořené Nesytkou rybízovou, ukazoval, vysvětloval a radil co a jak. Táta jim také v něčem radil a domů jsme pak jeli jako rovnocenní partneři.

Zde bych si však přeje jen na tatínka trochu postěžoval. Oba jeho synové, Binek i já, jsme byli vysloveně studijní typy, bádaví, vnímaví, otec si strašně rád dal dělat od nás výklady, jeho největším potěšením bylo, když si někdy lehl dřív do postele, nás zavolat a říct: „Kluci, dělejte mi přednášku.“ Bývaly to pěkné debaty. Ale na knížky nebo nějaké pomůcky nám nikdy nepřispěl ani findou. Já si musel všechny krabice na motýly, špendlíky, líh a ostatní potřebné věci obstarávat z kapesného, které bylo určeno na tramvaje do a ze školy a na 1 housku. Na střední škole jsme dostávali vždy prvního dne každého měsíce 5 K, to bylo 250 krejcarů. Gymnázium leželo hluboko ve městě, v Husově třídě a tramvaj nám ušetřila větší polovinu cesty z domu. Předplatný studentský lístek stál 2 krejcare, tj. denně 4 krejcare. I v neděli, neb to jsme měli povinné služby Boží ve školní kapli, které nebylo lze vynechat. Houska, které školník o přestávce prodával, stála 2 krejcare, na párek s houskou za 5 krejcarů nebylo ani pomyšlení. Takže měsíční režie dělala 180 krejcarů, zbytek 70 krejcarů byl na sešity, tužky, kreslení a ostatní. Když jsem si chtěl ušetřit například na krabici na motýly, a ta stála 3 K, tak jsem musel chodit buď pěšky, nebo si nekoupit svačinu. Od otce jsem dostal jednu jedi-

nou odbornou pomůcku, a to pod stromeček knížku Exler: „Motýlové“. Je v naší knihovně, způsobila mi moc radosti, často jsem si v ní čítal, ponechte si ji.

Astronomie

V kvartě mne poněkud od motýlů začal odvádět jiný zájem: a s t r o n o m i e. Hvězdné nebe nade mnou. Ono tajemství noční klenby nad námi. Vždyť my na té naší samotě, odloučení od města, jsme žili v tak úzkém styku s přírodou jako arabští pastevci. Věci, které mne obklopovaly a kterým jsem nerozuměl, vzbuzovaly ve mně vždy palčivou zvědavost. Všemu jsem chtěl rozumět nebo si o tom udělat alespoň všeobecnou představu, a tento povahový rys mne po celý život neopustil. Ještě teď, již jako starouš, jsem se obeznámil se základními principy televize, s novými hypotézami rektilineární ortogeneze v biologii a s posledními názory na ribonukleové kyseliny.

Tož mě přirozeně zaujala astronomie, ona bezprostřední problematika našeho kosmického zoufalství. Nejdřív to byla Flammarionova „Newcombova astronomie“ a v kvintě pak Gruss: „Z říše hvězd“. Mé snažení vyvrcholilo konstrukcí vlastního dalekohledu. Viděl jsem jím dvojhvězdu Misar ve Velkém vozu, mlhovinu v Andromedě, měsíčky Jupiterovy, ovšem všechno nepříliš dokonale. Celý dalekohled, slepený z papírových rour, ve kterých otec dostával diplomy za výstavy, se kinklal (byl dva metry dlouhý) a měl jen malé zorné pole, ze kterého všechno ihned uteklo, byla to jedním slovem nedokonalá, ale průkopnická improvizace. Ukázat druhému něco mým dalekohledem nešlo. Pozorování vyžadovalo dokonalé sžití se všemi záludnými úskoky přístroje a bylo omezeno na krátké okamžiky štěstí, kdy se protichůdné vady vykompenzovaly tak, že jsem něco na chvíli zahlédl. Ale Koperníka jsem potvrdit mohl, fáze Venuše jsem pozoroval.

Grusse jsem studoval v městské muzejní knihovně, neboť na koupi knihy jsem peněz neměl, a byla to velká obět

vědě, když jsem odpoledne po škole zase cupital do města, abych se dvě hodiny potil nad Grussem, kterému jsem ale jen málo rozuměl. Scházela mi tehdy ještě trigonometrie. Ale prokousával jsem se tím. Podařilo se mi dokonce podle jedné brožurky ze znamenitých Bařkových přednášek o Kantově-Laplaceově teorii opakovat pokus s olejovou kapkou v inertním prostředí: propíchnuv ji jehlicí, udělil jsem jí rotaci a odloučil pás v rovníkové rovině, který se sbalil v kuličku.

Naše krajina

A tak jsem vyrůstal v myšlenkách na hvězdy a motýly uprostřed nádherných zahrad, v divukrásné, jemně modelované krajině úhlabské kotliny, obklopené stráněmi, bohatými lukami a mnoha pažity na spilitovém peneplainu. Jedna z nejstarších krajin, patřící svým vznikem do 2. stupně algonika, tj. předprvohor. To, co jsme prožívali tam, byla báseň, to byl ráj doslova medem a strdím oplývající a odrážející se v našich vnímavých a pozorujících hlavách a cítících srdcích. My jsme žili v krásné krajině, lépe: krásná krajina žila v nás, její půvab a vemlouvavá přítulnost byla součástí naší duše. A to proto, že krása je dar Boží a není jen lidskou záležitostí. I když my lidé tvoříme něco krásného, to Bůh tvoří v nás. A tak jsme, ani si to dobře a plně neuvědomujíce, žili modlitbou ke kráse, k Božímu světu, a tak i naše všední dny byly dny svátečními, nedělními. Byl to údiv a obdiv k zázraku světa a stvoření a vděčnost Stvořiteli. Nahradíme-li někdy tyto „hodnoty“ pouhými poznatky a přírodními zákony a budou-li nám tyto stačit, zřekneme se ideje Boha.

Binek se hodně zabýval archeologií a geologií. On mi zase prostředkoval jiné pohledy, a když jsme o prázdninách asistovali prof. dr. Bohumilu Horákovi (mne učil krátkou dobu na gymnáziu zeměpis) při vykopávkách na našem hradišti, kde jsme našli pozůstatky z doby bronzové a la-ténské, tu začala naše milovaná krajina k nám promlouvat

nejen svojí krásnou přírodou, ale i svými bohatými dějinami. Nevím, zda jsem se již zmínil o tom, že jen malý kousek od nás se rozprostíralo staré hradiště, obklopené dobře patrnými a zachovalými valy, kam jsme velmi často chodívali na procházky. Ba i teď, po mnoha desetiletích, kdykoliv přijedeme do Plzně, neopomineme nikdy navštívit Valy. Je to také skoro to jediné, co se z naší doby dosud jakžtakž uchovalo v původní podobě.

V roce 1969 se ve mně opět ozvalo volání, i jel jsem na Valy oživit vzpomínky. Naši krajinu jsem téměř nepoznal. Město se vevalo daleko za nás, naše bývalé zahrady jsou zastaveny paneláky, a i ty dnes již stojí uprostřed města. A našich údolí a úvalů a strání a lomů – pokud zbyly – se zmocnila džungle a proměnila vše v jednu monotónní zeleň. Jen ten, kdo ví, pozná, co bylo. Místo, kde jsem poprvé našel Tesaříka vrbového, toho již není, stráž s vřetenůškami je zastavěna, všechno je pryč.

Gymnázium

Gymnázia tehdejší doby se podstatně lišila od gymnázií první republiky a již vůbec se nedají srovnávat s tím, co přišlo potom. Komunisti je úplně zrušili, čímž ovšem zasadili smrtelnou ránu humanitnímu studiu vůbec. Ale o to konečně primitivům – závidícím kulturní, literární ušlechtilost lidem, kteří prošli klasickým studiem a kterým se nikdy nemohli duševně rovnat, i když se stali předsedy a vedoucími různých organizací – hlavně šlo. Klasická gymnázia se postupně měnila v reálná gymnázia a nakonec ve dvanáctiletky, ze kterých studia klasiky zmizela vůbec a latina se myslím omezila na dvouletý nepovinný předmět, aby si i budoucí drogist, lékárník a doktor přišli na své.

My jsme měli latinu od primy až do oktávy nejméně 6 hodin týdně. V kvartě, tj. ve 4. třídě (9. roce školy), jsme četli Caesarovy „Zápisky o válce galské“, rok nato v kvintě Ovidiovy „Metamorfózy“ a Liviovy dějiny Říma „Ab urbe condita“, dále pak Horáce a jiné antické autory. Řečtina začíná

la v tercii, také tolik hodin jako latina, a v kvintě se již četla Homérova „Odyssea“. Podrobnými gramatickými rozbory jsme se učili logicky myslet, překlady tříbili svoje vyjadřovací schopnosti a nabývali slovního bohatství a hlavně pohotovosti a umění lehkého vyjadřování myšlenek. Jistě nebylo účelem klasických gymnázií naučit žáky mluvit latinsky či řecky, šlo právě jen o ono estetické, logické a vůbec myšlenkové tříbení ducha.

Ani ostatní předměty nebyly nijak zanedbávány. Dějepis, chemie, fyzika, přírodopis atd., to vše se probíralo ve stejném rozsahu jako na reálkách, což byly školy, které své žáky připravovaly na vysokoškolské technické studium. Neměli jsme ovšem deskriptivní geometrii a žádné rýsování, ve kterém se kochali reálkáři. Naučili nás sice mnoho, ale tehdejší školství, zvláště gymnázia jako pokračování škol pocházejících ze středověku, mělo i své mnohé stíny. Zatuchlost metod, ducha, přetrvávající ovzduší předcházející klášterní školské gymnaziální výchovy, to vše se přenášelo až do mých dnů.

V neděli jsme měli povinné bohoslužby v naší gymnaziální kapli. Dost jsem si stýskal na to, že i v neděli musím vstávat a vážit tu hodinovou cestu do Plzně a zpět. Bylo to o to horší, že se po mši nic nedělo. Kluci se rozprchli domů, korzo začínalo až v 11 hodin, a to již bylo pro mne pozdě, tak nezbývalo než se taky loudat domů. Vzpomínám si, že když jsem se tak vracíval, zvláště za jarních slunných nedělí, po naší opuštěné, liduprázdné silniče k Homolce, v té poklidné, lenivé nedělní náladě, kdy se skřivánci třepotali ve vzduchu a pampelišky voněly v příkopě, zazníval zpravidla zdálky, odněkud z vojenské plovárny na druhém břehu Radbuzy, kolovrátek. Cítil jsem se na té silnici tak sám, opuštěn, a v té povznesenosti a tísní sváteční nálady mi ta hudba jako by naznačovala, že tam někde dál se opravdu něco děje, je nějak veselo, lidi se tam baví a usmívají se na sebe, zatímco já mám jenom širokou, neukojenou touhu v duši. Nedovedu to vše lépe vyjádřit. Snad se to ani nedá popsat. Slova, která ty citové nálady zachycují, jsou neživá, jako by vše umrtvovala,

a tím, že čas upevňují a zažívanou plynulou skutečnost znehýbňují, berou jí tím právě teplo života a cit.⁸

Ale abych se vrátil – já jsem na gymnáziu spokojen nebyl. Stalo se mi trýzní, otrokárnou, suchopárem, ze kterého jsem prchal jako trestanec z vězení. Hlavní vinu na tom nesl především neosobní poměr, a to téměř všech profesorů, k nám studentům. O nějaké výchově nemohlo být ani řeči. V tom zatuchlém byrokratickém prostředí se jen přednášelo a zkoušelo, a to obojí velmi nezáživným způsobem. Nejvíce jsem přirozeně přicházel do styku se svým třídním profesorem Bartákem, který měl u nás 6 hodin latiny týdně a od tercie stejný počet hodin řečtiny. Vylíčím průběh jedné hodiny, který se hodí jako otisk na každou jinou. Pan profesor Barták vstoupil do třídy a zavelel: „Sednout!“ Pověsil si na věšák u katedry klobouk, otevřel šuplík stolu a vyňal obávanou třídní knihu. Jeden ochotný a nacvičený šplhoun z první lavice již stál připraven podat panu profesorovi namočené pero k zápisu prezenze do třídní knihy. Poté Barták zaklapl třídní knihu, otevřel notes a pátravým zrakem bloudil po obličejích žáků. Byl dobrým psychologem a dovedl zpravidla vyhmátnout nejméně připraveného studenta. „Vycpálku, ukažte slovíčka.“ Vyvolaný musel předložit slovníček s vypsanými slovíčky z nově uložené látky. Někdy pan profesor na přeskáčku slovíčka vyzkoušel. Pak se přešlo na povel „Otevřte knihy“ do druhé etapy hodiny. „Boumlíku, řekněte poznámky.“ To pozůstávalo z toho, že z odstavce minulou hodinu přečteného, rozebraného a přeloženého se četly a vyjmenovávaly podtržené gramatické zvláštnosti. Když zkoušený žák odříkal všechny ablativy absoluty, akuzativy cum infinitivo a odůvodnil konjunktivy, přešlo se k četbě, překladu a rozboru nově uloženého odstavce. „Vogle, čtete novou látku.“ Vogel přečetl latinskou či řeckou větu a společně s profesorem rozebíral její skladbu, odůvodňoval gramatické

8) Ale tatínku! Jak tě jen mohlo napadnout, že se ti tu „povznesenost a tíseň“ nedělní nálady nepodařilo vyjádřit? Vždyť za těch několik řádek, v nichž jsi ji pro nás tak působivě zachoval, by se nemusel stydět snad ani spisovatel-umělec!

tvary, konsekuce temporum apod. Na každou novou další větu byl vyvolán další žák, až se nakonec celý odstavec probral. Tím skončila třetí etapa hodiny. Přitom zpravidla celkový smysl a krása přečteného zcela unikaly. Po celá léta šla tak hodina za hodinou, stejně uvážlivě a nudně. Přitom létaly ironické poznámky, provázené škodolibým úsměvem na účet koktajícího žáka. Tak se mi např. stalo, že jsem vyličeným způsobem přečetl celé Caesarovy paměti „De bello gallico“, ale vůbec jsem nevěděl, oč vlastně v nich jde. Když jsme překládali a gramaticky rozebírali Ovidiovy „Metamorfózy“, krása básně nám v suchopáru školních škamen zcela unikala, nikdy jsme se po lopotné práci, když jsme nějakou báseň „probrali“, k ní jako celku nevrátili, abychom se nějak souhrnně pokochali klasickou krásou antické literatury. V kvintě můj zájem o latinu ochabl docela. Ani četba Homéra mne již více nezískala pro antiku, aspoň tu Barfákovu. Tím spíš, že jsem již v kvartě začal pomýšlet na vstup do kadetní důstojnické školy, do které se obyčejně přecházelo právě z kvarty. Tou totiž končilo absolvování nižšího gymnázia a téměř polovina žáků pak přecházela na obchodní akademie, učitelské ústavy, průmyslové školy apod. Byli to zpravidla žáci, jejichž rodiče by po maturitě syna na vysoké škole pro nedostatek financí neudrželi a potřebovali, aby se jejich děti co nejdříve postavily na vlastní nohy, nebo studenti, kterým klasické studium nehovělo.

Kadetka, K.u.K. Artillerie – Kadetten-Schule

Můj zájem o kadetku vyvolal pan oberleutnant (nadporučík) Grosse. Viděl šikovného kluka z dobré rodiny a mysl si, že by mne bylo pro civil škoda. Začal mi vykládat, jak mu jeho důstojnické povolání umožňuje, aby se věnoval entomologii, zdůrazňoval, že nikdo nemá tolik času jako oficír, který má díky tomu možnost být pořád v přírodě. Často mi opakoval, jak je to krásné, čestné povolání, při kterém je možno hovět každé zálibě. Jednou mne vzal do dělostřeleckých kasáren, nechal mi ukázat kanón zblízka, předvedl výcvik a zfandil mne tak, že

jsem doma prohlásil, že chci do kadetky. Doma nastalo zděšení, podmíněné především poměrem českého člověka k c. a k. rakouské armádě vůbec, a k rakouským oficírům zvláště.

Rakousko-uherská armáda jako nástroj vídeňského centralismu byla nám něčím cizím, což bylo navíc ještě i zdůrazněno tím, že Dienstsprache ve vojsku byla němčina. Cizím nám byla i celá Vídeň i s císařem pánem Františkem Josefem I., přes veškeré úředně a politicky pěstované oficiální černožluté (to byly rakouské barvy) vlastenectví. My jsme kdysi byli samostatným státem, tvořili jsme Země koruny království českého, a z dějin jsme věděli, jak nás habsburská dynastie postupně zbavovala samostatnosti i naší ústavy a centralizovala vše, záměrně poněmčujíc, na Vídeň. Franz, ač současně jeho oficiálního titulu bylo též označení „český král“, se ani přes tři dané závazné sliby českým králem korunovat nikdy nedal. Posledním korunovaným českým králem byl jeho předchůdce Ferdinand Dobrotivý. Tím byl podmíněn i chladný a neúčastný poměr všech ryzích Čechů ke všemu rakouskému. Ještě v počátcích panování císaře Františka Josefa I. (1848–1916) se český voják pod maršálem Radeckým udatně bil na polích Lombardie, ale čím více jsme se probouzeli a dospívali k uvědomování sebe sama, tím více jsme se Vídní a jejímu zřízení odcizovali. A tedy samozřejmě také c. a k. armádě a jejímu důstojnickému sboru. Odtud pramenilo to zděšení mé rodiny.

V důstojnickém sboru, zvláště u kavalerie, která tvořila elitu všech zbraní, sloužilo tehdy ještě mnoho šlechticů – a toto pohodlné, možno říci aristokratické zaměstnání, tradičně úzce spjaté s krásnými koňmi, jim často bylo jen příležitostí k rozmařilému životu. Šlechtě se snažili vyrovnat synkové nejbohatších měšťáků – a ti, kteří přitom ztráceli dech a nedokázali kvůli nedostatku peněz držet krok, se zadlužovali, prodávali majetky a končili buď sebevraždami, nebo bývali zbaveni hodností a dožívali někde v bídě. Říkalo se „glänzendes Elend“⁹, Češi říkali „elender Glanz“.

9) Lesklá bída; resp. bídny lesk.

Sanace se hojně řešily výhodnými sňatky. Nebylo to ovšem všeobecným rysem důstojnického sboru, i když Češi nejraději mluvili o tomto. Zvláště technické složky armády – například dělostřelectvo, se starou dobrou tradicí českých Javůrků – měly ve svém středu mnoho vynikajících a příkladných jedinců.

Takže když jsem doma prohlásil, že chci studovat na ofi-círa, narazil jsem na houževnatý odpor. U otce více z důvodů národnostních, u maminky z obav, že bych se jako chudý důstojník buď cítil nedobře, anebo bych dokonce, dostav se na šikmou plochu, mohl zle skončit. Kdyby ale byli tehdy rodiče na moje dožadování přistoupili a řekli, jak si usteleš, tak si lehneš, tak bych byl asi do kadetky nikdy neodešel. Vždyť i já sám jsem měl svoje pochybnosti o správnosti tohoto kroku. Nijak jsem se hloub neanalyzoval, nezkoumal opravdovost svojí touhy stát se vojákem. To by mne bylo kouzlo Hradiště, Homolky a Úhlavy udrželo ve svém zajetí. Odpor rodičů a jejich odmítnutí mé žádosti v kvartě posílilo však moji opozici a v kvintě jsem si již prosadil svou. Je ale pravda, že sám bych svolení svých rodičů nikdy nebyl dosáhl. To plzeňští notáblové, se kterými se otec v neděli dopoledne scházival na „gáblíku“ u Kotěšovců nebo Čepeláků, když se jim otec při vínečku se svými starostmi s klukem svěřil, rozptýlili jeho obavy. Nechte kluka, když na to má chuť, vždyť bude dobře, když budeme mít hodně českých důstojníků. Armáda je proto tak málo česká, že se jí vyhýbáme. My české oficíry budeme ještě moc potřebovat. Že jsou tam jen floutkové? Tím více tam vyniknou schopní lidé. V našem národě máme všechno, jen ne českou armádní složku, a kdopak ví, kdy ji budeme potřebovat. Když se otec s podobnou reakcí setkával všude a viděl, že by nebyl proto v české společnosti znevažován, stal se dokonce takovým podporovatelem mých snah, že bych snad již ani nemohl dost dobře říci, že tam nechci. Maminčin odpor zlomil náš starý rodinný přítel, skoro člen rodiny, Polák v Plzni žijící, pan Demeček. Je také v našich fotoalbech ... a zasluhuje z mnoha důvodů kapitolku sám pro sebe.

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.